

Gwarancje czynnego prawa wyborczego dla osób niepełnosprawnych w myśl regulacji Kodeksu wyborczego

Wybory w demokratycznym Państwie są aktem o ogromnej doniosłości. Państwo ma obowiązek skonstruowania takiego mechanizmu wyborczego, aby każdy wyborca, który ma zamiar, mógł uczestniczyć w głosowaniu. Konstrukcje prawa wyborczego powinny zatem usunąć wszelkie ograniczenia i bariery które, mogą napotkać wyborcy niepełnosprawni, by skutecznie włączyć ich do życia politycznego Rzeczypospolitej. Pomimo, że zasada powszechności jest uznawana za fundament wyborów w demokratycznym Państwie, polskie prawo wyborcze przez długie lata nie zapewniało skutecznych mechanizmów umożliwiających osobom niepełnosprawnym realny udział w wyborach¹. Prawo wyborcze PRL-u przez kilkadziesiąt lat przewidywało tylko jedną procedurę oddawania głosu w wyborach – osobiste głosowanie w lokalu wyborczym. Adresowana ona była do wszystkich wyborców bez względu na ich stan zdrowia czy wiek. W obrębie tej procedury w ustawach wyborczych potwierdzono jedynie możliwość pomocy osobom niepełnosprawnym udzielonej w lokalu wyborczym przez inne osoby co było powtórzeniem regulacji z okresu międzywojennego tj. zawartej w Ordynacji wyborczej do Sejmu z 28 lipca 1922 r. Problematyka wprowadzania szerszych gwarancji zasady powszechności wyborów i zjawisko absencji wyborczej nie

¹ S. Trociuk, *Gwarancje korzystania z czynnego prawa wyborczego przez osoby starsze i osoby z niepełno sprawnościami*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2012, s. 5.

były w tym okresie szerzej badane czy nawet poruszane. Tymczasem od początku lat 90. Państwowa Komisja Wyborcza i Rzecznik Praw Obywatelskich przywołując m.in. skargi zgłaszane przez wyborców, regularnie wskazywali potrzebę wprowadzenia ułatwień dla wyborców niepełnosprawnych. Z czasem wyodrębniły się dwa komponenty postulatów zmian w prawie wyborczym mających umożliwić udział w wyborach osobom niepełnosprawnym. Pierwszy postulat obejmował ułatwienia odnoszące się do procedury głosowania w lokalu wyborczym m.in. poprzez dostosowanie takich lokali do potrzeb osób niepełnosprawnych, zapewnienie transportu, przekazywania informacji o tych udogodnieniach. Drugi postulat obejmował propozycję umożliwienia wyborcom niepełnosprawnym głosowania bez konieczności udawania się do lokalu wyborczego tj., wprowadzenie alternatywnych procedur głosowania. Ostatecznie Kodeks wyborczy z 2011 r. wprowadził już ogromny szereg różnorodnych mechanizmów, których celem jest ułatwienie udziału we wyborach².

Do dnia dzisiejszego nie powstała jedna, powszechnie akceptowana definicja niepełnosprawności. Światowa Organizacja Zdrowia oraz sygnatariusze Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych przyjęli, że do osób niepełnosprawnych zalicza się osoby, z długotrwałą obniżoną sprawnością fizyczną, umysłową, intelektualną lub sensoryczną, która w interakcji z różnymi barierami może ograniczyć ich pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym na równych zasadach z innymi obywatelami³. Autorzy uchwalonego w dniu 5 stycznia 2011 r. Kodeksu wyborczego⁴ przyjęli, że wyborcą niepełnosprawnym jest wyborca o ograniczonej sprawności fizycznej, psychicznej, lub w zakresie zmysłów, która utrudnia mu wzięcie udziału w wyborach.

Niekiedy grupa wyborców niepełnosprawnych jest narażona na wykluczenie z udziału w wyborach lub istotne ograniczenie

² *Ibidem*, s. 15–17.

³ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. Dz. U. 2012, nr 0, poz. 1169.

⁴ Dz. U. nr 21, poz. 112 z późn. zm.

przysługujących im praw wyborczych. Ma to związek przede wszystkim z obniżoną sprawnością fizyczną oraz barierami architektonicznymi i komunikacyjnymi stojącymi na drodze do oddania głosu w lokalu wyborczym. Problem także dotyczy samego wypełnienia karty do głosowania w przypadku osób niewidomych jak też informacji w zakresie programów poszczególnych partii i kandydatów. Problem realizacji czynnego prawa wyborczego przez osoby niepełnosprawne został dostrzeżony przez Sąd Najwyższy, który orzekając ze względu na protesty wyborcze wniesione po wyborach prezydenckich z 2000r., uznał, że niezapewnienie realnej możliwości głosowania na skutek barier architektonicznych w lokalu wyborczym ludziom niepełnosprawnym, które udały się do lokalu wyborczego narusza zasadę powszechności wyborów. Również Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 20 lipca 2011 r. podkreślał, że prawo wyborcze powinno sprzyjać powszechnej partycypacji obywateli w życiu publicznym, która stanowi samoistną wartość konstytucyjną⁵. W kontekście tym należy podkreślić wagę art. 62 ust. 1 Konstytucji RP gwarantującego wszystkim obywatelom czynne prawo wyborcze a tym samym formułującego istotę zasady powszechności wyborów. Zatem konstrukcje prawa wyborczego powinny usuwać wszelkie ograniczenia jakie może napotkać wyborca niepełnosprawny aby mógł wziąć czynny udział w życiu politycznym. Osoba niepełnosprawna ma prawo brać udział w wyborach na zasadach identycznych jak pozostali wyborcy. Co ważne również, Kodeks wyborcy przyznaje wyborcom niepełnosprawnym kilka dodatkowych uprawnień ułatwiających im wzięcie udziału w głosowaniu. Systemy prawa wyborczego większości państw europejskich znają szereg rozwiązań, które stanowią gwarancję wypełniania zasady powszechności. Jedne z nich związane są z udogodnieniami w procedurze tradycyjnego głosowania, a więc osobiście w lokalu wyborczym. Dotyczy to m. in. prawa do głosowania w lokalach wyborczych dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Stosowanie do

⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 lipca 2011 r., sygn. akt K 9/11.

przepisów Kodeksu wyborczego, głosowanie w wyborach przeprowadza się w stałych i odrębnych obwodach głosowania utworzonych na terenie gminy⁶. W celu zagłosowania w lokalu wyborczym dostosowanym do jego potrzeb, wyborca niepełnosprawny zobowiązany jest do złożenia wniosku o wpisanie go do spisu wyborców w obwodzie właściwym dla tego lokalu wyborczego. Po złożeniu wniosku, wyborca zostanie skreślony ze spisu wyborców w obwodzie właściwym dla miejsca stałego zamieszkania. Wniosek ten składa się w urzędzie gminy najpóźniej 14 dni przed dniem głosowania. Informacja taka podawana jest do wiadomości publicznej przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta w obwieszczeniu o numerach i granicach obwodów głosowania. Najpóźniej powinno nastąpić to w 30 dniu przed dniem głosowania. Jak była już wcześniej mowa, spośród wszystkich lokali obwodowych komisji wyborczych na terenie gminy co najmniej 1/3 lokali powinna być dostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych. Warunki techniczne jakim powinien odpowiadać lokal zostały określone w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 29 lipca 2011 r.⁷ i przedstawiają się następująco. Po pierwsze lokal powinien znajdować się na parterze budynku bez barier architektonicznych, albo wyposażony w podjazdy lub inne urządzenia umożliwiające samodzielne do niego wyborcom niepełnosprawnym (np. windy)⁸, co najmniej jedne drzwi prowadzące do lokalu powinny umożliwiać dogodne warunki ruchu wyborcom niepełnosprawnym, w szczególności być rozsuwane lub rozwierane, mieć szerokość w świetle min. 0,9m, a gdy drzwi są dwuskrzydłowe, szerokość skrzydła zasadniczego nie może być mniejsza niż 0,9m i wysokość progu nie może przekraczać 5mm⁹. Rozmieszczenie drzwi umożliwiających dogodne warunki ruchu wy-

⁶ Art. 12 § 1 Kodeksu wyborczego. Spośród wszystkich lokali obwodowych komisji wyborczych na terenie gminy co najmniej 1/3 lokali powinna być dostosowana do potrzeb wyborców niepełnosprawnych.

⁷ Dz. U. 2011, nr 158, poz. 938.

⁸ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury § 1.

⁹ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury § 2 pkt. 1–3.

borcom niepełnosprawnym powinno zapewniać wyborcy niepełnosprawnemu możliwość bezpośredniego dotarcia do lokalu¹⁰. Krawędzie stopni schodów znajdujących się w lokalu oraz prowadzących do lokalu powinny wyróżniać się kolorem kontrastującym z kolorem posadzki, przezroczyste przegrody (drzwi i ściany), powinny być oznaczone na wysokości 0,8–1,2m oraz 1,4–1,7m przynajmniej dwoma pasami o szerokości 0,1–0,15m, o jednolitej barwie kontrastującej z tłem, posadzki powinny mieć nawierzchnie o właściwościach przeciwpoślizgowych, droga prowadząca od drzwi wejściowych do miejsca głosowania powinna być możliwie najkrótsza oraz wolna od przeszkód (np. progów, schodów), miejsce zapewniające tajność głosowania wyborcom niepełnosprawnym powinno mieć co najmniej 1,2m szerokości i 1,2m głębokości oraz umożliwiać pisanie na dwóch wysokościach 0,8 i 1,1m. W miejscu zapewniającym tajność głosowania należy zapewnić dodatkowe, obok górnego oświetlenie skierowane bezpośrednio na miejsce, w którym będzie wypełniana karta do głosowania. Urna wyborcza, powinna mieć nie więcej niż 1m wysokości zaś przejście między miejscem wydania karty do głosowania i miejscem zapewniającym tajność głosowania a urną powinno mieć szerokość co najmniej 1,5m¹¹.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że przed wyborami parlamentarnymi w 2011 r., w toku prac nad nowym rozporządzeniem organizacje pozarządowe oraz Rzecznik Praw Obywatelskich również zgłosili szereg dodatkowych postulatów odnoszących się do niezbędnych warunków, jakim powinny odpowiadać lokale obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Do proponowanych udogodnień należały m.in. wyraźne oznaczenie lokalu dostosowanego do potrzeb osób niepełnosprawnych, zabezpieczenie miejsc parkingowych znajdujących się blisko lokalu wyborczego a także zapewnienie w lokalu toalety dostosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych. Kolejnym również ważnym udogodnieniem z jakiego może

¹¹ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury.

skorzystać osoba niepełnosprawna jest możliwość oddania głosu z wykorzystaniem nakładek na karty do głosowania w alfabecie Braille'a. Zamiar głosowania z pomocą nakładek wyborca powinien zgłosić do wójta na 14 dni przed dniem wyborów, wskazując właściwy dla wyborcy okręg wyborczy. Może to zrobić ustnie, za pomocą telefonu, telefaksu lub w formie elektronicznej. Warto w tym miejscu podkreślić, że możliwość skorzystania z nakładki do głosowania jest przewidziana zarówno dla głosowania w lokalu wyborczym, jak też oddając głos drogą korespondencyjną. Zgodnie z uchwałą PKW¹², liczbę potrzebnych nakładek na karty do głosowania ustala się na podstawie informacji wójtów (burmistrzów, prezydentów miasta) o liczbie:

- 1) wyborców niepełnosprawnych, którzy zgłosili zamiar głosowania korespondencyjnego przy użyciu nakładek na karty do głosowania¹³;
- 2) lokali wyborczych, w których zamiar głosowania przy użyciu nakładek na karty do głosowania złożyli wyborcy niepełnosprawni¹⁴;
- 3) lokali wyborczych dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych¹⁵.

Wzór karty do głosowania i nakładki na kartę do głosowania w alfabecie Braille'a ustalony w drodze uchwały Państwowej Komisji Wyborczej przewiduje m. in., że zarówno karta, jak i nakładka mają mieć obcięty prawy górny róg, co pozwala osobie niewidomej na prawidłowe dopasowanie nakładki do karty. Jednocześnie u góry oraz z prawej strony nakładki znajdują się zaginane zakładki podtrzymujące kartę do głosowania. Ponadto upoważ-

¹² Pkt 7 Załącznika do uchwały Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 17 sierpnia 2011 r. w sprawie sposobu drukowania kart do głosowania i sporządzania nakładek na karty do głosowania w alfabecie Braille' oraz trybu ich przekazywania obwodowym komisjom wyborczym w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

¹³ Art. 61c § 1 i 4 Kodeksu wyborczego.

¹⁴ Art. 40a § 2 Kodeksu wyborczego.

¹⁵ Art. 16 § 1 pkt 3 Kodeksu wyborczego.

nieni członkowie komisji mają obowiązek sprawdzić, czy w odebranych materiałach znajdują się nakładki na karty do głosowania sporządzone w alfabecie Braille'a, a także czy urzędowe obwieszczenie i informacje są umieszczone na wysokości umożliwiającej ich odczytanie z wózka inwalidzkiego. Kodeks wyborczy w celu umożliwienia zagłosowania osobie niepełnosprawnej zastosował urny pomocnicze w obwodach głosowania w zakładach opieki zdrowotnej i domach pomocy społecznej. Z urną taką do wyborców, którzy zadeklarowali swój udział w głosowaniu udają się członkowie obwodowej komisji wyborczej – co najmniej dwie osoby zgłoszone przez różne komitety wyborcze¹⁶. Osobnego omówienia wymaga kwestia korzystania z pomocy innej osoby w trakcie głosowania w lokalu wyborczym przez wyborców niepełnosprawnych. Zgodnie z art. 53 Kodeksu wyborczego, wyborcy niepełnosprawnemu, na jego prośbę, może pomagać w głosowaniu w lokalu wyborczym inna osoba, w tym także niepełnoletnia. Pomoc ta może mieć wyłącznie charakter techniczny, nie może ona polegać na sugerowaniu wyborcy sposobu głosowania lub na głosowaniu w zastępstwie tego wyborcy. Dopuszczalne jest, aby na życzenie wyborcy niepełnosprawnego w pomieszczeniu za zasłoną przebywała osoba udzielająca pomocy. Osobą ta nie może być członek komisji ani maż zaufania. Natomiast komisja jest obowiązana, na prośbę wyborcy niepełnosprawnego, do przekazania ustnie treści obwieszczeń wyborczych w zakresie informacji o komitetach wyborczych biorących udział w wyborach oraz zarejestrowanych kandydatach i listach kandydatów. Stosownie do treści wytycznych Państwowej Komisji Wyborczej, przekaz dotyczący kandydatów i list kandydatów powinien ograniczać się do poinformowania wyborcy o liczbie zarejestrowanych list kandydatów na posłów w danym okręgu wyborczym, ich numerach i numerach strony, na której lista jest umieszczona na karcie do głosowania oraz o liczbie kandydatów na konkretnej wskazanej

¹⁶ Art. 44 § 1 Kodeksu wyborczego.

przez wyborcę liście kandydatów. Procedurę tę stosuje się odpowiednio do kandydatów na senatorów.

Jak wcześniej wspomniałam, systemy prawa wyborczego większości państw europejskich w tym także Polska znają szereg rozwiązań, które stanowią gwarancje wypełniania zasady powszechności. Dotyczy to zarówno przygotowania samego lokalu wyborczego jak też wprowadzenia dodatkowej procedury, technik zwanych w literaturze „alternatywnymi” wobec głosowania w lokalu wyborczym. Wymienia się tutaj przede wszystkim głosowanie przez pełnomocnika, głosowanie korespondencyjne, głosowanie elektroniczne lub z wykorzystaniem tzw. mobilnej urny wyborczej¹⁷.

Głosowanie przez pełnomocnika jest jedną z form alternatywnego oddawania głosu w wyborach. Pełnomocnictwo do głosowania polega na upoważnieniu pełnomocnika do oddania głosu zgodnie z wolą mocodawcy i w jego imieniu. Nie jest to natomiast przeniesienie na pełnomocnika praw wyborczych przysługujących osobie, która udziela pełnomocnictwa. O treści głosu decyduje więc mocodawca. W Kodeksie wyborczym, instytucja pełnomocnika została zawarta w Rozdziale 7 obejmującym art. 54–61. Zgodnie z regulacją, z możliwości powołania pełnomocnika mogą skorzystać wyborcy niepełnosprawni z orzeczoną przez właściwy organ niepełnosprawnością w stopniu znacznym, bądź umiarkowanym w rozumieniu Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych¹⁸. Zgodnie z art. 55 Kodeksu wyborczego pełnomocnikiem może zostać osoba wpisana do rejestru wyborców w tej samej gminie, w której wpisany jest wyborca udzielający pełnomocnictwa do głosowania, jak również osoba posiadająca zaświadczenie o prawie do głosowania. Pełnomocnikiem zaś nie może zostać osoba wchodząca w skład obwodowej komisji wyborczej właściwej dla obwodu głosowania wyborcy udzielającego pełnomocnictwa do głosowania, jak również osoba będąca mężem zaufania lub

¹⁷ S. Trociuk, *Gwarancje korzystania...*, op. cit., s. 12.

¹⁸ Dz. U. 1997, nr 123, poz. 776.

kandydatem na posła bądź senatora. Co do zasady pełnomocnictwo można przyjąć od jednej osoby. Jednakże prawo dopuszcza możliwość przyjęcia pełnomocnictwa od dwóch osób, jeżeli co najmniej jedną z nich jest wstępny, zstępny, małżonek, brat, siostra albo osoba pozostająca w stosunku przysposobienia, opieki lub kurateli w stosunku do pełnomocnictwa. Zgodnie z art. 56 Kodeksu wyborczego wyborca, który spełnia ustawowe przesłanki i pragnie powołać swojego pełnomocnika, zgłasza wniosek o sporządzenia aktu pełnomocnictwa do właściwego urzędu gminy. Do wniosku powinno zostać załączone: kopia aktualnego orzeczenia organu orzekającego o ustaleniu stopnia niepełnosprawności wyborcy udzielającego pełnomocnictwa, pisemna zgoda osoby mającej przyjąć pełnomocnictwo, a także kopia zaświadczenia o prawie głosowania osoby mającej być pełnomocnikiem. W przypadku, gdy wniosek o sporządzenie aktu pełnomocnictwa nie spełnia wszystkich wymaganych warunków, wójt, burmistrz lub prezydent miasta nakazuje uzupełnienie braków we wniosku w terminie trzech dni od jego otrzymania¹⁹. Jeżeli osoba mająca udzielić pełnomocnictwa tego nie uczyni, odmawia się sporządzenia aktu pełnomocnictwa. Wszystkie czynności związane ze sporządzeniem aktu pełnomocnictwa są wolne od opłat, ustawodawca wyraźnie stwierdził, że pełnomocnik nie może pobierać od udzielającego pełnomocnictwa do głosowania, żadnych opłat za głosowanie w jego imieniu, a także zakazane jest udzielanie pełnomocnictwa do głosowania w zamian za jakąkolwiek korzyść majątkową lub osobistą. Przepis kodeksu karnego przewiduje sankcję za pobieranie płać za głosowanie w postaci kary grzywny lub kary aresztu. Art. 58 Kodeksu wyborczego stanowi, że pełnomocnictwo może być cofnięte poprzez złożenie wójtowi oświadczenia osoby, która je udzieliła, najpóźniej dwa dni przed dniem wyborów, lub poprzez doręczenie takiego oświadczenia właściwej obwodowej komisji wyborczej w dniu wyborów. Na mocy art. 58 § 2 Kodeksu wyborczego pełnomocnictwo wygasa w przypadku śmierci lub

¹⁹ Art. 57 Kodeksu wyborczego.

utraty prawa wybierania przez udzielającego pełnomocnictwo bądź pełnomocnika, a także jeżeli wcześniej osoba udzielająca pełnomocnictwa głosowała osobiście. Drugim spośród alternatywnych form głosowania jest głosowanie korespondencyjne²⁰. Do głosowania korespondencyjnego w kraju uprawnione są osoby o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. Zamiar głosowania korespondencyjnego powinien być zgłoszony wójtowi przez wyborcę niepełnosprawnego do 21 dnia przed dniem wyborów²¹. Zgłoszenie to można dokonać ustnie, pisemnie, telefaksem lub w formie elektronicznej. Powinno ono zawierać podstawowe dane osoby niepełnosprawnej jak imię, nazwisko, datę urodzenia, oświadczenie o wpisaniu wyborcy do rejestru wyborców w danej gminie oraz wskazanie adresu stałego zamieszkania, na który ma być przysłany pakiet. W zgłoszeniu wyborca będzie mógł żądać przesłania mu wraz z pakietem wyborczym nakładki na karty do głosowania w alfabecie Braille'a. Zgodnie z art. 61f § 4, pakiet wyborczy doręcza się wyłącznie do rąk własnych wyborcy niepełnosprawnego, po okazaniu dokumentu potwierdzającego tożsamość i pisemnym potwierdzeniu odbioru. Podobnie jak w przypadku głosowania przez pełnomocnika istnieje grupa osób, która nie może głosować w tak przyjęty sposób jak głosowanie korespondencyjne, należą do nich wyborcy niepełnosprawni, którzy są umieszczeni w spisach wyborców w obwodach głosowania utworzonych w zakładach opieki zdrowotnej, domach pomocy społecznej, zakładach karnych i aresztach śledczych, domach studenckich, za granicą i polskich statkach morskich oraz wyborcy, którzy udzielili pełnomocnictwa do głosowania²². W tym miejscu należy przedstawić ocenę nowych „alternatywnych” procedur głosowania jakie dokonał Trybunał Konstytucyjny po uchwaleniu Kodeksu wyborczego. Główny zarzut wnioskodawcy wobec procedury głosowania przez pełnomocnika dotyczył naruszenia zasady równości w znaczeniu formalnym oraz zarzut naru-

²⁰ Rozdział 7b Kodeksu wyborczego.

²¹ Art. 61c § 1 Kodeksu wyborczego.

²² Art. 61a § 2 Kodeksu wyborczego.

szenia zasady bezpośredniości wyborów, która wymaga, by wyborca głos swój oddał w wyborach osobiście. W swoim wyroku Trybunał Konstytucyjny nie podzielił żadnego z wymienionych zarzutów podnoszonych przez wnioskodawców. Trybunał stwierdził, że głosowanie przez pełnomocnika nie jest sprzeczne z zasadą równości wyborów w sensie formalnym, gdyż pełnomocnik oddaje głos w imieniu wyborcy a nie swoim, nie dysponuje zatem dwoma głosami ale jednym głosem jako wyborca. Odnośnie zaś zasady bezpośredniości Trybunał wskazał, że bezpośredniość wyborów przesądza o ich jednostopniowości czyli o tym, że wyborcy głosują bezpośrednio na swojego kandydata, a nie na elektorów którzy dopiero będą dokonywać ostatecznego wyboru. Bezpośredniość wyborów rodzi również wymóg takiego skonstruowania systemu wyborczego, by wyborca miał możliwość oddania głosu na konkretnego kandydata określonego z imienia i nazwiska. Wybory bezpośrednie, o których mowa to wybory, w których przedstawiciel wyłaniany jest przez wyborców, a nie przez gremia. Z punktu widzenia tak rozumianej bezpośredniości wyborów sposób oddania głosu nie ma znaczenia²³. We wniosku sformułowano również szereg zarzutów wobec instytucji głosowania korespondencyjnego. Pierwszy zarzut sformułowany przez wnioskodawcę dotyczy tego, że głosowanie poza lokalem wyborczym narusza zasadę tajności głosowania. Zasada ta oznacza, że nikomu innemu poza wyborcą nie będzie znana treść jego decyzji wyborczej. W sytuacji, gdy wyborca decyduje się na głosowanie poza lokalem obwodowej komisji wyborczej, świadomie rezygnuje z tej gwarancji tajności głosowania wyświadczonej przez państwo, przejmując jednocześnie obowiązek zorganizowania we własnym zakresie odpowiednich warunków zapewniających tajność głosowania. Kolejny zarzut dotyczy tego, że w ramach głosowania korespondencyjnego wyborca oddaje głos co najmniej kilka dni przed dniem wyborów, co narusza wymóg przeprowadzenia wyborów

²³ A. Frydrych, M. Sobczyk, *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego w sprawach wyborczych*, Toruń 2011, s. 101–103.

w ciągu jednego dnia²⁴. W tym kontekście należy rozważyć, w którym momencie wyborca w ten sposób głosujący oddaje głos w wyborach. Oddanie głosu następuje bowiem z momentem wrzucenia karty do głosowania do urny wyborczej, przy czym dla skuteczności tej czynności nie ma znaczenia czy karta do głosowania została wypełniona. Z tego względu Trybunał stwierdza, że oddanie głosu w wyborach następuje nie w momencie wypełnienia przez wyborcę karty do głosowania, ale w momencie jej wrzucenia do urny wyborczej. Zasada ta znajduje zastosowanie zarówno do wyborców głosujących w lokalu wyborczym jak i do wyborców głosujących korespondencyjnie. W wypadku tych ostatnich czynność wypełnienia karty do głosowania poprzedza w czasie czynność jej wrzucenia do urny wyborczej. O oddaniu głosu przesądza jednak ta czynność, która ma miejsce w dniu wyborów. Zatem zarzut głosowania przed dniem wyborów przez wyborców głosujących korespondencyjnie jest bezzasadny²⁵.

Podsumowanie

Procesu kształtowania procedur wyborczych bardziej dogodnymi dla obywateli z pewnością nie można uznać za zakończony. Celem jest stworzenie planu dalszych działań nad procedurami ułatwiającymi udział obywatelom niepełnosprawnym w wyborach. Konstrukcje prawa wyborczego powinny usunąć wszelkie ograniczenia i bariery, które mogą napotkać wyborcy niepełnosprawni, by skutecznie włączyć ich do życia politycznego. Kwestią o ogromnym znaczeniu dla właściwego funkcjonowania udogodnień i ułatwień dla wyborców w procedurze głosowania jest skuteczne poinformowanie o nich, dlatego istotną sprawą jest utrzymanie odpowiedniego poziomu wiedzy wśród osób zaangażowanych organizacyjnie w proces przygotowania wyborów. Zaznajomienie członków obwodowych komisji wyborczych z wprowadzonymi do prawa wyborczego udogodnieniami jest bardzo waż-

²⁴ Art. 98 ust. 2 i 5 oraz art. 128 ust. 2 Konstytucji RP.

²⁵ A. Frydrych, M. Sobczyk, *Orzecznictwo...*, *op. cit.*, s. 100.

nym zagadnieniem dlatego na zakończenie raz jeszcze trzeba stwierdzić, że nowe regulacje w Kodeksie wyborczym dotyczące roli i zadań Państwowej Komisji Wyborczej w informowaniu obywateli o wyborach należy uznać za niewystarczające i w związku z tym należy podjąć zgłaszany od wielu lat postulat podniesienia wiedzy wyborcom o procedurach wyborczych przez działania edukacyjne niezwiązane bezpośrednio z okresem wyborów. Powinny one obejmować uwzględnienie tej problematyki w programach szkolnych – w tym przedmiotu WOS. W działaniach tych również aktywną rolę konsultacyjną mogłaby odgrywać nowa jednostka w strukturze Państwowej Komisji Wyborczej – Państwowy Instytut Wydawniczy i także Biuletyn Informacji Publicznej.